

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

ТОМЛЯК Таїса Сергіївна - аспірантка

УДК 342.7

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.3.28

Проаналізовано основні наукові підходи до визначення понять «правове забезпечення найкращих інтересів дитини», «механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини». Досліджено сутність механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини. Визначено та надано характеристику структурних елементів механізму, в якості яких розглядаються акти міжнародного права та національного законодавства, суб'єкти права, що наділені відповідними повноваженнями у сфері прав дитини (органи публічної влади, міжнародні та неурядові організації), принципи забезпечення найкращих інтересів дитини, гарантії (організаційно-правові дії, заходи, форми) та ресурси. Зроблено висновок про динамічність механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини, що виявляється у постійному розвитку та взаємодії його складових.

Ключові слова: дитина, найкращі інтереси дитини, правове забезпечення прав дитини, механізм правового забезпечення, гарантії прав дитини, реалізація прав дитини, охорона прав дитини, захист прав дитини.

Актуальність дослідження

У сучасному світі рівень правового захисту прав, свобод та інтересів дитини є основним пріоритетом діяльності кожної розвиненої держави. Важлива роль у забезпеченні найкращих інтересів дитини належить саме уповноваженим державним органам шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які регламентують

відповідні права, свободи та інтереси дитини, гарантуючи при цьому можливість безперешкодного користування ними. Однак закріплення в національному законодавстві прав, свобод та інтересів дитини зовсім не означає, що їм автоматично гарантується їх реалізація, охорона чи захист. Наявність таких норм є необхідною, але не достатньою умовою для реалізації дитиною своїх прав, свобод та інтересів у різних сферах життєдіяльності. Для цього важливим є процес трансформації прав, свобод та інтересів дитини із сфери певних соціальних можливостей у сферу реальної дійсності. Необхідно не лише імplementувати міжнародні стандарти прав дитини в українське законодавство, а й створити ефективний механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини, що буде створювати умови для гарантування реалізації, охорони та захисту прав, свобод та інтересів дитини.

Стан дослідження

Аналіз юридичної літератури підтверджує, що питання механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини є досить актуальними для науковців та практиків. Так, зазначене питання стали предметом наукового дослідження таких науковців як К. Волинки, О. Дручек, О. Костюченко, О. Наливайко, Н. Опольської, П. Рабинович, В. Радзієвської, М. Савенко та ін. Зокрема, О. Васильченко досліджував конституційно правовий механізм забезпечення принципу рівності прав і свобод лю-

дини та громадянина в Україні. Механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод осіб присвячено праці І. Ієрусалімової, Я. Лазур, Г. Тимчик.

Міжнародний досвід захисту прав дитини, функціонування міжнародних організацій, що здійснюють захист прав дитини досліджували Н. Коломоєць, О. Навроцький, М. Сірант. Водночас простежується відсутність не лише системних, а навіть комплексних досліджень щодо визначення складових механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини.

З огляду на вищенаведене, *мета статті* полягає у формуванні уявлення про механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини в Україні як правового явища та його складових. Враховуючи мету дослідження, потребують вирішення наступні завдання: аналіз основних наукових підходів до визначення поняття «механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини»; характеристика структурних елементів механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини.

Результати дослідження

Для реалізації, охорони та захисту закріплених прав і свобод дитини кожна держава повинна мати налагоджений механізм правового забезпечення прав і свобод дитини, тобто систему засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод дитини, що регламентовані актами міжнародного права та відповідного національного законодавства.

Питання механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини та його окремих складових постійно є предметом дослідження науковців із загальної теорії права та різних галузей права – конституційного, адміністративного, цивільного тощо. У зв'язку із цим, як правило, механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини розкривають через такі загальні правові явища як «правове забезпечення прав і свобод людини», «механізм правового забезпечення прав людини (особи)».

Аналізуючи існуючі підходи до визначення поняття «правове забезпечення прав

і свобод людини», можна дійти висновку про одностайність розуміння цього поняття. Так, В. Демиденко та О. Домбровська, під правовим забезпеченням прав і свобод людини розглядають сприяння їх реалізації, охорони та захисту [1; 2]; на думку К. Волинки – це також дотримання, визнання, гарантування [3]. Крім того, К. Волинка розглядає відповідні форми забезпечення прав і свобод особи як зовнішні прояви взаємоузгодженого функціонування складових елементів механізму забезпечення прав і свобод особи, спрямовані на перетворення закріплених в законі прав і свобод у дійсність. Ними виступають забезпечення реалізації прав і свобод особи, забезпечення охорони прав і свобод особи та забезпечення захисту прав і свобод особи [4].

Ю. Кравченко, О. Наливайко, П. Рабінювич, розвиваючи думку К. Волинки, роблять акцент на діяльності органів публічної влади, громадських об'єднань і громадян щодо сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); охорони прав і свобод людини (шляхом впровадження заходів з метою попередження, профілактики порушень прав і свобод людини); захисту прав і свобод людини (відновлення порушеного правового стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності) [5, с.130; 6, с. 18; 7, С. 22-23].

Дещо інша позиція О. Марцеляка, який надає визначення забезпечення прав та свобод людини через здійснення певних дій, які спрямовані на: а) удосконалення національного законодавства країни і приведення його до міжнародних стандартів у галузі прав людини; б) реалізацію громадянами своїх прав і свобод; в) охорону прав і свобод людини та громадянина; г) захист прав і свобод людини та громадянина [8, с. 36].

З огляду на це, О. Дручек вважає, що поняття «забезпечення прав людини» слід розкривати через конструкцію «створення умов», або «впорядкування», оскільки означені дії самі по собі є процесом і станом, передбачають різні форми діяльності органів публічної влади [9]. Доповнюючи, І. Гри-

горенко зазначає, що при цьому найважливішим чинником реального забезпечення прав і свобод людини (разом із визнанням, дотриманням і повагою) є гарантування, яке здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій, що надають усім елементам правового статусу особи реального змісту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод, охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень [10].

На підтримку вищезазначеної позиції, В. Сірко розглядає правове забезпечення прав суб'єкта права як здійснюваний державою за допомогою правових норм, приписів, засобів та заборон процес упорядкування суспільних відносин щодо юридичного закріплення, реалізації, охорони, захисту та відновлення прав та інтересів відповідних суб'єктів [11]; О. Косілова під правовим забезпеченням прав і свобод розуміє систему їх гарантування, створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, регламентацію порядку дій суб'єктів права з метою недопущення порушення гарантованих прав, усунення можливостей такого порушення або порядку відновлення порушених прав шляхом закріплення відповідних прав, повноважень цих суб'єктів та органів [12, с. 154].

Через сукупність процесів, які відбуваються внаслідок функціонування складових елементів забезпечення прав та свобод людини, Н. Опольська робить висновок, що охорона, реалізація і захист – це процесуальні стадії механізму забезпечення прав і свобод людини. Процесуальна стадія механізму забезпечення прав і свобод особи – це відособлена, відносно відділена часом та логічно пов'язана сукупність дій суб'єктів, спрямованих на досягнення мети механізму забезпечення прав і свобод особи. Процесуальні стадії механізму забезпечення прав і свобод людини, охорона, реалізація і захист мають певну послідовність, можуть переходити від однієї до іншої залежно від юридичних фактів. Винятком є стадія охорони прав і свобод людини, яка є безперервною [13].

О. Костюченко характеризує ключові ознаки правового забезпечення прав особи

шляхом виключення його складових. Зокрема, він зазначає, якщо виключити норми права, які утворюють правові умови реалізації прав і свобод, то відповідно забезпечення втратить нормативність й перестане бути правовим; у разі виключення засобів реалізації прав і свобод закріплені норми права втрачать свою дієвість; відсутність гарантій нівелює обов'язок держави створити умови користування правами і свободами; виключення охорони унеможливує попередження порушень прав і свобод; відсутність захисту зробить неможливим відновлення порушених прав. Виключення з необхідних ознак безперервної діяльності суб'єктів права загалом робить неможливим весь процес забезпечення, починаючи від створення правових умов реалізації прав і свобод і завершуючи охороною цих прав і свобод, а у крайньому випадку і захистом порушених прав тощо [14, с. 15].

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, під правовим забезпеченням слід розуміти діяльність уповноважених суб'єктів права, в межах їх компетенції, зі створення належних умов для реалізації, гарантування, охорони та захисту прав і свобод осіб за допомогою різних засобів, інструментів.

Переходячи до розгляду механізму правового забезпечення прав і свобод, слід сказати, що саме зміст поняття «правового забезпечення прав і свобод» є основою розуміння сутності правового явища «механізм правового забезпечення прав і свобод». В юридичній літературі питанням поняття та структури механізму правового забезпечення прав і свобод приділено достатньо уваги з боку науковців, що акцентували увагу на різних аспектах цього правового явища.

Так, К. Волинка, О. Васильченко, Т. Бабкова роблять наголос на динамічності механізму забезпечення прав і свобод людини (особи), наголошуючи, що правова категорія «механізм забезпечення прав і свобод людини (особи)» уявляє собою: динамічні взаємозв'язки між основними умовами, передумовами і засобами забезпечення прав і свобод особи та їх взаємодії. Така взаємодія є не лише збірною, але й системною, дозволяє охопити весь процес забезпечення прав і свобод особи, подати його в системно-ди-

намічному вигляді, розкрити структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів і ланок забезпечення прав і свобод, з'ясувати їх специфічні функції, узагальнити в єдиному процесі юридичні і загальносоціальні аспекти забезпечення прав і свобод особи та виявити їх взаємний вплив свобод. При цьому механізм забезпечення прав і свобод особи виступає єдиним, цілісним і якісно самостійним явищем правової системи, є комплексом взаємозв'язаних і взаємодіючих юридичних передумов, нормативних засобів та загальносоціальних умов, які створюють належні юридичні і фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод [4]; динамічний взаємозв'язок норм та інститутів права, які характеризують формальний і матеріальний зміст прав людини в їх взаємодії, а також устанавлюють базові принципи організації та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування в частині сприяння реалізації та захисту таких прав і свобод, визначених конституцією та імплементованих у систему національного законодавства нормами міжнародного права [15, с. 27-28]; динамічну, взаємоузгоджену та взаємопов'язану систему встановлених Конституцією та законами України правових форм, засобів і заходів, за допомогою яких здійснюється реалізація прав і свобод людини та громадянина, їх охорона та захист [16, с. 75].

Як сукупність правових інструментів та засобів розглядають механізм правового забезпечення прав і свобод особи О. Косілова, В. Радзівська, М. Цвік, О. Петришин, Л. Нікітенко. Зокрема, механізм правового забезпечення прав і свобод особи є: функціонуюча як єдине ціле система правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин [16 с. 154]; системою правових інструментів та засобів, створених та закріплених державою для регулювання процесів у сфері прав і свобод людини і громадянина через відповідні органи, їх реального визначення та здійснення. Так, зазначений механізм входить до складу системи загальносоціальних, юридичних, внутрішньодержавних та міжнародних гарантій прав і свобод людини і

громадянина. Стає дієвим у взаємодоповненні та спільній роботі [17]; системою загальних (політичних, економічних, духовних та ін.) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень [18, с. 456]; системою засобів і чинників, за допомогою яких реалізуються права і свободи особи та їх охорона відповідними зобов'язаними суб'єктами державної влади, а в разі порушення - їх захист і відновлення [19].

Цікавою є думка Л. Ярмол, що на забезпечення прав людини спрямовані різні соціальні засоби, які в сукупності становлять соціальний механізм забезпечення прав людини. Він, в свою чергу, охоплює наступні механізми: міжнародний механізм забезпечення прав людини; юридичний (внутрішньодержавний) механізм забезпечення прав людини; механізм забезпечення прав людини за допомогою інших соціальних засобів (моральних, релігійних тощо). Під юридичним механізмом забезпечення прав людини Л. Ярмол розуміє систему ефективних юридичних засобів (гарантій) реалізації, охорони та захисту прав людини, закріплених у нормативно-правових актах та в інших джерелах права, а також засобів, за допомогою яких формується правосвідомість людини [20].

Розглядаючи механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина М. Савенко наголошує, що основу цього механізму становлять правові принципи, норми (юридичні гарантії), а також умови і вимоги діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадян, які в сукупності забезпечують дотримання, реалізацію і захист прав та свобод громадян. Автор вважає, що це система взаємопов'язаних конституційних норм, які закріплюють основні права та свободи громадян і встановлюють гарантії їх реалізації, а також систему органів державної влади, місцевого самоврядування, інших інституцій держави, які забезпечують, охороняють і захищають основні права та свободи громадян [21, с. 74]. Механізм забезпечення прав і свобод включає заходи зі створення

умов для здійснення прав і свобод, їхньої реалізації. Механізм забезпечення прав і свобод охоплює заходи політичного, економічного, організаційно-технічного, адміністративного, соціально-психологічного, юридичного характеру, які в сукупності дозволяють успішно реалізувати права і свободи. Складовою механізму забезпечення прав і свобод є гарантії, які сприяють реалізації прав і свобод [22].

Значні зусилля для всебічного дослідження цього правового явища докладають не лише спеціалісти із загальної теорії держави і права, а й фахівці галузевих наук, зокрема адміністративно права.

Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод особи, на думку І. Ієрусалімової, Г. Тимчик, являє собою комплексну систему закріплених законом адміністративно-правових засобів, що застосовуються органами державної влади з метою забезпечення адміністративних прав, свобод та інтересів осіб, надання їм допомоги в реалізації та відновленні правового статусу і передбачає у разі необхідності їх звернення до органів державної влади, включаючи суд, а також інші адміністративно-захисні заходи, що здійснюються у випадках, передбачених законодавством [23].

Як вважає Я. Лазур, адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері публічного управління – це процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян від протиправних дій шляхом виконання матеріальних і процесуальних юридичних засобів та способів [24, с. 17; 25].

Аналіз вищенаведених підходів до розуміння поняття і змісту механізму правового забезпечення прав і свобод людини (особи) дає нам підстави стверджувати, що він є системою взаємопов'язаних складових – інституцій, засобів, заходів, інструментів, що застосовуються під час діяльності органів публічної влади та інших суб'єктів права влади для створення умов реалізації, охорони та захисту прав людини (особи) із дотриманням юридичних гарантій. Таке розуміння, на нашу думку, є прийнятним й

для механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини.

Для формулювання авторського визначення «механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини» проаналізуємо наявні підходи його трактування.

Наприклад, існує точка зору про те, що під механізмом захисту прав дитини розуміється система взаємодіючих соціальних та правових засобів, що застосовуються для забезпечення реалізації її прав, тобто це система взаємодіючих засобів соціального та правового захисту прав дитини [26].

М. Сірант зазначає, що механізм правового захисту прав та законних інтересів неповнолітніх являє собою сукупність його складових елементів: правових норм, нормативних актів, правових відносин, індивідуальних актів, правової свідомості та правової культури. А його основою виступає міжгалузевий правовий інститут захисту прав та законних інтересів неповнолітніх [27].

Говорячи про адміністративно-правове забезпечення прав, свобод і інтересів дитини, О. Дручек наголошує на здійсненні уповноваженими органами в межах визначеної законом компетенції за допомогою спеціального адміністративного механізму впливу на суспільні відносини з метою захисту, охорони, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактики та припинення їх порушень [9].

Досліджуючи механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод неповнолітніх, Т. Корж-Ікаєва робить висновок, що це сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на створення відповідних умов для ефективної реалізації, охорони, захисту й відновлення порушених прав і свобод неповнолітніх. Головними його ознаками є: сукупність адміністративно-правових заходів і засобів; система гарантій; відповідні умови реалізації, їх охорона, захист та відновлення; регулювання переважно нормами адміністративного і конституційного права [28, с. 7-8].

Підтримуючи вищенаведені визначення, враховуючи, що забезпечення найкращих інтересів дитини – це дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивіду-

альних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності, під механізмом правового забезпечення найкращих інтересів дитини слід розуміти цілісне, самостійне явище правової системи, що становить комплекс взаємозв'язаних і взаємодіючих елементів - норми права, суб'єкти права, гарантій, правові засоби і заходи, які створюють належні юридичні і фактичні умови для реалізації, охорони та захисту дитиною своїх прав, свобод і інтересів.

Кожне із наведених вище визначень механізму правового забезпечення прав людини, зокрема прав дитини, містить систему певних елементів, які взаємопов'язані між собою та мають єдину загальну мету. Виходячи з цього, Є. Голікова робить висновок, що будь-який механізм має свою внутрішньо організовану побудовану структуру, елементи якої знаходяться у взаємозв'язку та підпорядкуванні [29, с. 131].

Досліджуючи структуру механізму правового забезпечення прав людини та механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини, можна зробити висновок про різноманітність думок науковців щодо складових цих механізмів. Деякі позиції дослідників збігаються, а іноді є доповненнями.

Наприклад, О. Гришко, І. Бакірова зводять всі складові механізму правового забезпечення прав людини до двох елементів - нормативного та інституційного [30, с. 33; 31]. Нормативною основою механізму забезпечення права людини і громадянина на судовий захист є конституційні норми та конкретизуючі норми поточного законодавства, за допомогою яких здійснюється закріплення загальних, формально визначених правил поведінки, які покликані забезпечити єдиний порядок та стабільність регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення права людини на реалізацію, охорону та судовий захист шляхом створення, зміни чи відміни правових норм, визначення сфери їх дії та кола учасників. Інституційний елемент включає діяльність органів державної влади, яка за допомогою своїх владних повноважень забезпечує га-

рантування, реалізацію, охорону, захист та відновлення права людини на судовий захист [31].

В. Радзієвська складовими механізму правового забезпечення прав людини вважає гарантії; систему відповідних державних органів, що відповідно охороняють, захищають права і свободи від порушень, а також відновлюють їх у разі порушення; інші правові механізми, через які права і свободи людини і громадянина стають реальними [17].

Акцентуючи увагу на важливості кожного структурного елементу механізму правового забезпечення прав і свобод особи, К. Волинка відносить до останніх: правовий статус особи як юридичну передумову забезпечення прав і свобод, що закріплює у нерозривній єдності права, свободи і обов'язки як нормативно забезпечену можливість користуватись суспільними благами, що опосередковуються ними, та необхідність слідувати певним типам поведінки в інтересах інших осіб, суспільства і держави; нормативно-правові засоби забезпечення прав і свобод особи (юридичні гарантії), що створюють належні юридичні можливості для ефективного здійснення, охорони і захисту прав і свобод особи; загальносоціальні умови забезпечення прав і свобод особи як комплекс соціально-економічних, політичних, культурних та інших умов суспільної життєдіяльності виступають фактичним середовищем здійснення, охорони і захисту прав і свобод [4].

До складовими механізму захисту прав людини, на думку Ю. Сидорчука, є право на захист; форма та спосіб захисту прав; процес та порядок звернення до відповідних органів, установ та організацій. Механізм захисту прав як система характеризується діалектичною взаємозалежністю цілого й частини, кожний елемент якого займає певне місце і здійснює певні функції у ньому. Безперечно, механізм захисту прав повинен бути органічно цілісним та логічно послідовним процесом. Сутність будь-якого механізму захисту прав полягає в послідовності дій людини й досягненню певного результату. Діяльність людини при цьому полягає у відновленні становища, що існу-

вало до порушення конкретного права особи [32, с. 33].

У свою чергу В. Васьковська, серед структурних елементів механізму забезпечення прав і свобод людини, у тому числі й дитини, виділяє: а) юридичні передумови забезпечення прав на безпеку (тобто наявність у неї правового статусу); б) нормативно-правові засоби забезпечення права на безпеку (вони становлять собою юридичні гарантії); в) загальносоціальні умови реалізації, охорони, захисту права на безпеку (фактичне соціальне макросередовище, у якому здійснюється забезпечення права на безпеку) [33].

Основними елементами механізму забезпечення прав і свобод людини Я. Лазур вважає: а) норму права; б) правовідносини; в) принципи прав і свобод громадян; г) стадії їх забезпечення; д) гарантії здійснення прав і свобод громадян; е) юридичні факти; є) акти застосування норм права. Крім того, науковець виокремлює функціональні складові частини вказаного механізму, до яких належать правова свідомість та правова культура, юридичні факти, законність, акти тлумачення та акти застосування норм права, які не є обов'язковими елементами зазначеного механізму, однак значним чином впливають на його ефективність [24, с. 7].

Зважаючи на викладене вище, на нашу думку, механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини складається з наступних елементів:

- акти міжнародного права та національного законодавства;
- суб'єкти права, що наділені відповідними повноваженнями у сфері прав дитини (органи публічної влади, міжнародні та неурядові організації);
- принципи забезпечення найкращих інтересів дитини;
- гарантії (організаційно-правові дії, заходи, форми);
- ресурси (кадрове, інформаційне, матеріальне, технічне забезпечення тощо). На нашу думку, в межах даного підрозділу буде доцільно надати коротку характеристику кожному із зазначених елементів.

Сьогодні українське суспільство вже відчуває, що поступово становиться частиною

європейської спільноти, її цінностей. Однією із основних характеристик сучасного суспільного життя є глибокі інтеграційні процеси, які охоплюють різні сфери. Посилення міграційних процесів, глобалізація породжують виникнення правовідносин, що виходять за межі правової системи однієї держави, але потребують правового регулювання. Кордони внутрішньої юрисдикції держав вже не є незмінними, держави дозволяють міжнародно-правове регулювання питань, які традиційно вважалися такими, що стосуються лише внутрішньодержавних відносин. Одним з основних компонентів державної політики України у сфері захисту дитинства є удосконалення нормативно-правової бази, у тому числі, імплементація норм міжнародного права. Результатом цієї діяльності є те, що на сьогодні Україна є учасницею цілого ряду міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини [34].

Свідченням наміру України забезпечувати реалізацію, охорону та захист прав дитини є, серед іншого, постійна робота заінтересованих органів влади з підготовки пропозицій про приєднання України до міжнародних договорів у сфері забезпечення прав дитини.

Таким чином, законодавство у сфері забезпечення прав дитини, зокрема найкращих інтересів дитини, – це поєднання, тісний взаємозв'язок норм міжнародного права та актів національного законодавства.

Першим кроком у цьому напрямку була ратифікація Україною ще 27 лютого 1991 року (набуття чинності 27 вересня 1991 року) Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року [35], яка є основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини.

Важливе значення має ратифікація низки міжнародних договорів у сфері сімейного права, розроблених в рамках Ради Європи і Гаазької конференції з міжнародного приватного права, що дозволяють вирішувати практичні питання, які стосуються здійснення прав дітей, регулюють відносини батьків і дітей, як матеріальні, так і особисті. Зокрема щодо цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей [36],

про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей; про контакт з дітьми; про стягнення аліментів за кордоном; про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми; про усиновлення тощо.

Крім того, Україна вже не лише приєднується до чинних Конвенції, але й бере активну участь у розробці нових міжнародних інструментів у сфері сімейного права як, наприклад Європейської конвенції з усиновлення (переглянутої), Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших форм сімейного утримання.

Зазначені Конвенції після надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України відповідно до статті 9 Конституції України [37] стають частиною національного законодавства України.

Українське законодавство у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини складається з Конституції України [37];

законів - Закон України «Про охорону дитинства» [38], Сімейний кодекс України [39], Цивільний кодекс України [40], Кодекс України про адміністративні правопорушення [41], Кримінальний кодекс України [42], [43];

підзаконних нормативно-правових актів – постанов Кабінету Міністрів України – «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 № 866 [44], «Про затвердження Порядку повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України» від 23.04.2003 № 569 [45], «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27 грудня 2001 р. № 1751 [46] тощо; наказів профільних міністерств - наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження форми Заяви про призначення усіх видів соціальної допомоги, компенсацій та пільг» від 21 квітня 2015 року № 441 [47], «Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних уси-

новлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів» від 28.12.2015 № 1256 [48];

Окремо слід розглядати роз'яснення Міністерства юстиції України - «Принципи та положення Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» від 20.04.2011 [49], «Щодо змін у законодавстві у зв'язку з ратифікацією Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)» від 14.04.2011 [50]; судових рішень; постановах Пленуму Верховного Суду [51]; узагальненнях Верховного Суду [52].

Забезпечення найкращих інтересів дитини безпосередньо відбувається за безпосередньої активної участі суб'єктів права, що наділені відповідними повноваженнями. Зазначених суб'єктів науковці класифікують за різними критеріями: міжнародні (урядові, неурядові) та вітчизняні (органи державної влади загальної та спеціальної компетенції) [53, с. 101]; державні та недержавні [54, с. 53].

До національних суб'єктів забезпечення найкращих інтересів відносяться органи державної влади (загальної компетенції, для яких захист прав дитини є одним з напрямків роботи (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України); спеціальної компетенції, які й створені саме для того, щоб забезпечувати реалізацію, охорону та захист прав дитини (Уповноважений Президента України з прав дитини, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, уповноважені підрозділи органів Національної поліції, підрозділи ювенальної превенції органів Національної поліції, Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх тощо), місцевого самоврядування, а також недержавні органи (формування, організації), які не наділені державно-владними повноваженнями у сфері захисту прав дитини, але були створені спеціально для реалізації, охорони та захисту її прав (Ла Страда – Україна, громадська організація «Всеукраїнська Фундація «Захист Прав Дітей», Громадська організація «MART», Українська Мережа за Права Дитини) та громадськість [53, с. 101; 13].

Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про охорону дитинства» [38] основні засади охорони дитинства та державну політику у цій сфері визначає Верховна Рада України шляхом затвердження відповідних загальнодержавних програм. Проведення державної політики щодо охорони дитинства, розробку і здійснення цільових загальнодержавних програм соціального захисту та поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у цій сфері забезпечує Кабінет Міністрів України. Щорічно Кабінет Міністрів України звітує Верховній Раді України про стан демографічної ситуації в Україні, становище дітей та тенденції його змін у ході впроваджених соціально-економічних перетворень.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції, визначеної законом, забезпечують: проведення державної політики у сфері охорони дитинства, розроблення і здійснення галузевих та регіональних програм поліпшення становища дітей, підтримки сімей з дітьми, вирішення інших питань у цій сфері; розвиток мережі навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, соціального захисту, а також позашкільних навчальних закладів, діяльність яких спрямована на організацію дозвілля, відпочинку і оздоровлення дітей, зміцнення їх матеріально-технічної бази; вирішення питань щодо забезпечення прав дітей, встановлення опіки і піклування, створення інших передбачених законодавством умов для виховання дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів дітей тощо [38].

Інші органи виконавчої влади в межах своїх повноважень: подають Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вдосконалення положень законодавства, які стосуються забезпечення захисту прав дітей; подають висновки до проєктів законодавчих актів із зазначених питань; надають засобам масової інформації, громадськості та особам

чи органам, які займаються вирішенням питань захисту дітей, загальну інформацію про забезпечення захисту прав дітей [38].

У порядку, встановленому законодавством, трудові колективи, благодійні та інші громадські організації, фізичні особи можуть брати участь у забезпеченні реалізації заходів з охорони дитинства, поліпшення становища дітей, створення розвиненої системи сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, розвитку послуг з підтримки батьків або осіб, які їх замінюють, заходів, спрямованих на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, всебічного гармонійного культурного і фізичного розвитку дитини. Держава сприяє трудовим колективам, громадським та благодійним організаціям, іншим об'єднанням громадян та фізичним особам у їх діяльності, спрямованій на поліпшення становища дітей, охорону їх прав та інтересів, заохочує розвиток усіх форм благодійності, патронату і спонсорства щодо дітей шляхом надання податкових, інвестиційних, митних, кредитних та тарифних пільг у порядку, встановленому законами України [38].

Серед міжнародних суб'єктів забезпечення найкращих інтересів дитини можна назвати міжнародні (міжурядова/урядова) організації дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Комітет з прав дитини, що є постійно діючими об'єднаннями держав; міжнародні неурядові організації «Kids Charity Fund» [55], «Save the Children», «Defence for Children», «KidsRights Foundation», «Children's Defense Fund», «Plan International», «ECPAT International» [56-58] тощо).

У своїй діяльності суб'єкти забезпечення найкращих інтересів дитини мають керуватися відповідними принципами забезпечення найкращих інтересів дитини - правилами поведінки, які встановлюють основні вимоги до діяльності суб'єктів у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини. Принципи забезпечення найкращих інтересів дитини на сьогодні закріплені у Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 року [59]; Конвенції про права дитини від

20 листопада 1989 року [35]; Законом України «Про охорону дитинства» [38] тощо.

Так, Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року [59] з метою забезпечити дітям щасливе дитинство і користування, для їх власного блага і блага суспільства, правами і свободами, закликає батьків, чоловіків і жінок як окремих осіб, а також добровільні організації, місцеву владу і національні уряди до того, щоб вони визнали і намагалися дотримуватися прав дитини шляхом законодавчих та інших заходів, поступово застосовуваних відповідно до таких принципів: дитині повинні належати всі зазначені в цій Декларації права; дитині законом або іншими засобами повинен бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, які дозволили б їй розвиватися фізично, розумове, морально, духовно та у соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом і в умовах свободи та гідності. При виданні з цією метою законів головним міркуванням має бути найкраще забезпечення інтересів дитини; дитина повинна користуватися благами соціального забезпечення тощо.

В основі Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року [35] лежать чотири керівних принципи, або загальні вимоги до виконання всіх прав, закріплених у договорі. Ці принципи також розглядаються як окремі статті у договорі. Коли Комітет ООН з прав дитини розробив Керівництво для звітування щодо виконання прав згідно з Конвенцією, ці принципи були перераховані як окремі питання, які необхідно внести до звіту. Принцип 1: Недопущення дискримінації (стаття 2). Стаття про недопущення дискримінації є необмеженою: вона забороняє дискримінацію за перерахованими причинами, але й забороняє інші форми, що не згадані в точній формі. Однакові можливості мають надаватися дівчатам і хлопчикам, працездатним дітям та дітям з інвалідністю, мусульманам, індусам і християнам, багатим і бідним і так далі. Принцип 2: Врахування інтересів дитини (стаття 3). Цей принцип стосується дітей, які є повноправними людьми, чий інтерес мають враховуватися. Принцип враховує навіть більше: він не просто стверджує, що

потреби дітей є важливими, він говорить, що врахування проблем має бути головним чинником у прийнятті рішення стосовно виконання прав дитини. Це не обов'язково означає, що слід робити все, що забажає дитина з будь-якого приводу, а іноді стороння людина виступає кращим суддею на захист інтересів дитини, особливо в довгостроковій перспективі. Принцип 3: Право на життя, виживання і розвиток (стаття 6). Цей принцип набагато ширший, ніж здається на перший погляд: він накладає зобов'язання на держави, які підписали КПД, контролювати не лише фізичний розвиток дітей, але й їх ментальний, духовний, моральний, психологічний та соціальний розвиток. Уряди мають «створити середовище», яке найкраще підходить для підготовки кожної дитини до самостійного життя у вільному суспільстві. Принцип 4: Повага до поглядів дитини (стаття 12). Цей принцип вже частково розглянутий в рамках категорії «участі», описаної вище. Держави - учасниці Конвенції у своєму звіті, який вони надають Комітету з захисту прав дитини, мають підкреслити необхідність надати дітям можливість висловлювати свою думку стосовно сімейного життя, шкільного життя, закладів соціального забезпечення, а також щодо положень про безпритульних [35].

Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей [60] містять п'ять принципів правосуддя, дружнього до дітей: участь, найкращі інтереси дитини, гідність, захист від дискримінації, верховенство права.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про охорону дитинства» [38] основними принципами охорони дитинства є: всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами; держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної правової допомоги, необхідної для забезпечення захисту їхніх прав,

на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги; у разі якщо вік особи не встановлено, але є підстави вважати, що особа є дитиною, до встановлення віку такої особи їй надається захист, передбачений для дитини актами законодавства.

Закріплені в законі права, свободи та інтереси дитини реалізуються під впливом різноманітних факторів, в тому числі гарантій забезпечення найкращих інтересів дитини. Саме гарантії спрямовані на забезпечення безперешкодного вчинення дітьми різноманітних вольових дій у різних сферах життєдіяльності шляхом створення необхідних умов для перетворення закріплених в нормативно-правових актах прав і свобод дитини з потенційних можливостей в реальну практику суспільних відносин [4; 31]. Відповідно, гарантії можна вважати чинниками, що не лише впливають на процес реалізації прав дитини, а й прискорюють реалізацію дітьми законодавчо передбачених можливостей. Всі юридичні гарантії об'єднує єдине призначення, яке полягає у забезпеченні безперешкодної реалізації прав дитини [61 с. 274-275].

Ми погоджуємося із думкою Н. Коломоєць, яка розуміє під юридичними гарантіями забезпечення прав дитини сукупність нормативно закріплених організаційно-правових дій, заходів та форм, що перебувають у єдності та утворюють механізм правового впливу, за допомогою якого держава забезпечує реалізацію, охорону та захист прав дитини [53, с. 125-126].

У зв'язку із цим в актах міжнародного права та законодавства про охорону дитинства можна побачити ряд організаційно-правових дій, заходів, що мають вживати уповноважені органи в сфері забезпечення найкращих інтересів дитини, у відповідних формах діяльності.

Основним спеціалізованим законодавчим актом, що регулює правовідносини у сфері реалізації, охорони та захисту прав дитини в Україні, є Закон України «Про охорону дитинства» [38], серед завдань якого як частини законодавства про охорону дитинства, є розширення соціально-правових гарантій дітей з метою захисту прав та

законних інтересів дитини в Україні. Аналіз положень Закону України «Про охорону дитинства» [38] дозволяє зробити висновок, що поряд із закріпленням права дитини передбачені гарантії його реалізації, охорони чи захисту.

Так, законодавець регламентує, що держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя; кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини; держава гарантує матеріальну допомогу на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, у дитячих будинках сімейного типу і прийомних сім'ях у порядку, встановленому законодавством України. Держава гарантує працевлаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, після повернення їх з дитячих закладів, від опікунів чи піклувальників, з дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, закінчення навчання в державних та комунальних навчальних закладах; дітям, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, гарантується першочергове і невідкладне відселення з небезпечної зони, надання кваліфікованої безоплатної медичної допомоги, пенсійного, соціального та іншого забезпечення, компенсацій за втрачене або пошкоджене майно та житло, вживаються заходи щодо сприяння возз'єднанню з членами сім'ї тощо.

Аналіз положень Конвенції про права дитини [35] дозволяє виділити певні заходи, що мають вживатися уповноваженими органами в межах своїх повноважень, для правового забезпечення найкращих інтересів дитини: законодавчих, адміністративних, соціальних, просвітніх та інших заходів; на національному, двосторонньому та

багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі. Зокрема, відповідно до ст. 24 Конвенції про права дитини [35] держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо: зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності; забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги; боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища; надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди; забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань; розробки превентивних заходів з охорони здоров'я, керівництва для батьків та навчання і послуг з планування сім'ї.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про охорону дитинства» [38] система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає: визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері; забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності; проведення державної

політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, підтримки виробництва дитячого харчування, у тому числі первинного виробництва, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства; встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди; створення умов для забезпечення наявності на ринку в достатній кількості дитячого харчування, що відповідає вимогам законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів, у тому числі шляхом запровадження пільгового кредитування та/або оподаткування операторів ринку харчових продуктів, митного та/або тарифного регулювання.

Забезпечення найкращих інтересів дитини здійснюється уповноваженими суб'єктами права, зокрема органів публічної влади, у відповідних формах. Саме правильний вибір уповноваженими суб'єктами у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини форм діяльності створює належні умови для щодо забезпечення найкращих інтересів дитини - реалізації, охорони та захисту прав, свобод та інтересів дитини, підвищити ефективність діяльності відповідних суб'єктів. Основними формами діяльності уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини є правова та організаційна. Правова та організаційна форми реалізації правоохоронної функції держави є взаємодоповнюючими та взаємозалежними: без належної реалізації однієї форми неможливо досягти позитивних результатів, що очікуються від іншої, та навпаки. Прикладом поширеної правової форми діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини є видання підзаконного нормативно-правового акту, що містить конкретні приписи та зобов'язання, які потрібно виконати з метою забезпечення реалізації, охорони чи захисту прав дитини (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення

і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27 грудня 2001 р. № 1751 [62]). Серед неправових форм діяльності органів публічної у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини влади можна виділити організаційні дії (проведення нарад, зборів, обговорень, розробка програм, проведення прес-конференцій тощо); матеріально-технічні операції (діловодство, складання довідок, звітів тощо) (забезпечення функціонування єдиної інформаційно-аналітичної системи соціального захисту та соціального обслуговування дітей Міністерством соціальної політики України).

Переходячи до розгляду ресурсів (кадрове, інформаційне, матеріальне, технічне забезпечення тощо) як елементу механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини, незважаючи на його допоміжний характер, не можна вважати другорядним. Без належного впорядкування кожної його складової неможливо забезпечити повноцінне функціонування усього механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини.

Важливе місце в ресурсному забезпеченні посідають кадрові питання, оскільки саме від якісного складу уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини залежить ефективність реалізації, охорони та захисту прав дитини. Наприклад, у керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей [60] зазначається, що всі фахівці, які працюють з дітьми і для дітей, повинні отримувати необхідну міждисциплінарну підготовку з питань прав і потреб дітей різних вікових груп, а також щодо процедур, які адаптовані до них. Фахівці, які мають безпосередній контакт з дітьми, також повинні бути навчені спілкуватися з ними в будь-якому віці та стадії розвитку, а також з дітьми, які знаходяться в умовах особливої вразливості. При повній повазі права дитини на приватне та сімейне життя, слід заохочувати тісну співпрацю між різними фахівцями для отримання повного розуміння дитини, а також оцінки його / її правового, психологічного, соціального, емоційного, фізичного та пізнавального стану. Повинні бути створені загальні рам-

ки оцінки для професіоналів, які працюють з дітьми (наприклад, юристів, психологів, лікарів, поліцейських, співробітників імміграційних органів, соціальних працівників та посередників) під час розглядів або заходів, які стосуються або впливають на дітей, для забезпечення необхідної підтримки тих, хто приймає рішення, дозволяючи їм найкращим чином служити інтересам дітей в даному випадку. При реалізації міждисциплінарного підходу, професійні правила про конфіденційність повинні бути дотримані. Яскравим прикладом такої співпраці є впровадження в Україні моделі «Барнакус» для захисту дітей-постраждалих від насильства.

Інформаційна складова діяльності уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини є одним із критеріїв ефективного забезпечення реалізації, охорони та захисту прав дитини. Інформаційне забезпечення передбачає організацію цілеспрямованих масивів інформації та інформаційних потоків, яка включає збирання, зберігання, опрацювання і передавання інформації з метою аналізу одержаних результатів для підготовки, обґрунтування і прийняття управлінських рішень [63]. Говорити можна також і про ведення уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини державних реєстрів - Реєстр дітей Києва, Державний реєстр майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей, Реєстр психологів, навчених працювати з дітьми, які постраждали від насильства (базі та силами Координаційного Центру з надання безоплатної правової допомоги); чат-ботів – «Дитина не сама», «#ПраваРулять» тощо.

Що стосується матеріально-технічного та фінансового забезпечення, то завдяки правильно побудованому механізму їх надання створюються необхідні умови для досягнення поставленої мети в ході реалізації правоохоронної функції держави. Даний вид ресурсного забезпечення включає в себе фінансові ресурси (централізовані та децентралізовані); матеріальні ресурси: будівлі; територію; забезпечуючу господарську структуру; соціальні структури; спортивні установи; меблі; інвентар; будматері-

али; канцтовари; пальне; запчастини; формений одяг; технічні ресурси (комп'ютери та іншу оргтехніку, спецтехніку, засоби зв'язку) тощо [64].

Таким чином, слід наголосити, що налагодження ефективної взаємодії усіх елементів механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини дозволить забезпечити його ефективність дієвість, прозорість та відкритість.

Підводячи загальні підсумки, слід констатувати, що умовою сьогодення є ступінь забезпеченості прав і свобод особи, зокрема дитини, що у свою чергу є важливим показником досягнутого державою рівня цивілізованості. В Україні на тлі соціально-економічних, політичних та інших перетворень, адаптації актів міжнародного права як стандартів прав дитини до національного законодавства створення належних умов для реалізації, охорони, захисту дитиною своїх суб'єктивних прав виступає актуальною теоретичною і практичною проблемою. Практичні питання забезпечення найкращих інтересів дитини вимагає відповідних науково-теоретичних досліджень забезпечення її прав, в центрі яких має бути комплекс взаємопов'язаних соціальних та юридичних чинників.

Механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини завжди перебуває у динаміці, оскільки поява нових суспільних відносин за участі дитини вимагає від уповноважених суб'єктів у сфері прав дитини постійно створювати нові, вдосконалювати існуючі, умови для реалізації, охорони, захисту прав дитини, в тому числі шляхом прийняття (зміни, скасування) правових норм, зміни форм та методів своєї діяльності тощо. В зв'язку із чим до завдань механізму правового забезпечення найкращих інтересів дитини слід віднести упорядкування суспільних відносин за участі дитини, в тому числі через створення та вдосконалення відповідної нормативно-правової бази; розроблення основних засад (стратегії) державної політики у сфері забезпечення найкращих інтересів дитини та їх впровадження.

Відповідно до наведених основних доктринальних підходів до розуміння сутності досліджуваної нами правової категорії, на нашу думку, механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини слід розуміти як цілісне, самостійне явище правової системи, що становить комплекс взаємозв'язаних і взаємодіючих елементів - норми права, суб'єкти права, гарантій, правові засоби і заходи, які створюють належні юридичні і фактичні умови для реалізації, охорони та захисту дитиною своїх прав, свобод і інтересів.

Структурно механізм правового забезпечення найкращих інтересів дитини складається з нормативного (акти міжнародного права та національного законодавства), інституційональний (суб'єкти права, що наділені відповідними повноваженнями у сфері прав дитини (органи публічної влади, міжнародні та неурядові організації) та функціонального (принципи забезпечення найкращих інтересів дитини; гарантії (організаційно-правові дії, заходи, форми); ресурси (кадрове, інформаційне, матеріальне, технічне забезпечення тощо) елементів.

Окремо слід констатувати, що під час забезпечення найкращих інтересів дитини активну участь беруть інститути громадянського суспільства, розвиненої демократії - окремі громадяни, громадські об'єднання, благодійні організації, недержавні засоби масової інформації, міжнародні організації тощо. Вони безпосередньої сприяють реалізації прав, свобод та інтересів дитини, здійснюючи позитивний вплив на формування правових гарантій реалізації, охорони та захисту найкращих інтересів дитини. В зв'язку із цим можна говорити про тісну взаємодію, співпрацю державних інституцій з недержавним сектором в процесі забезпечення найкращих інтересів дитини, зокрема впровадженню соціальних цінностей, що відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, та правових цінностей - права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяль-

ність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. На підставі цього відбувається інтервенція моралі, етичних питань у сферу права, прав дитини.

Література

1. Демиденко В. О. Утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в діяльності міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. О. Демиденко. Київ, 2002. 16 с.

2. Домбровська О. В. Конституційне право на життя людини і громадянина та забезпечення його реалізації органами внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / О. В. Домбровська. Київ, 2005. 19 с.

3. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / К. Г. Волинка. К., 2000. 16 с.

4. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Волинка Катерина Григорівна. К., 2000. 177 с. URL: https://revolution.allbest.ru/law/00286338_0.html#text.

5. Кравченко Ю. Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави : монографія. Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 405 с.

6. Наливайко О. І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії держави і права. Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2001. Вип. 12. С. 18–21.

7. Рабинович П. М. Проблеми юридичного забезпечення прав людини (загально-теоретичний аспект). Український часопис прав людини. 1995. № 2. С. 16–23.

8. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмена: теорія і практика. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 206 с.

9. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав і свобод

та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. Форум права. 2013. № 2. С. 123–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_2_22

10. Григоренко І. А. Використання досвіду європейських країн у реформуванні органів внутрішніх справ України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 6. С. 249–257.

11. Сірко В. С. Поняття адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. Правова просвіта. 2018. № 8. <http://www.pravo.nauka.com.ua/?op=1&z=55>.

12. Косілова О. І. Правове забезпечення конституційних прав і свобод: адміністративно-правовий аспект. Інформація і право. 2021. № 1 (36). С. 151–158.

13. Опольська Н. М. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимірі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 191–195. <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/37.pdf>.

14. Костюченко О. Є. Визначення поняття «правове забезпечення». Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. 2015, № 1 (68). С. 11–16.

15. Васильченко О. П. Конституційно-правовий механізм забезпечення принципу рівності прав і свобод людини та громадянина в Україні. Адміністративне право і процес. № 1 (11). 2015. С. 26–33.

16. Бабкова Т. В. Право громадян на соціальний захист та його забезпечення органами судової влади в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Х., 2014. 236 с.

17. Сидорчук В. В. Формування правового визначення поняття механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : зб. тез доповідей за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11–12 грудня 2009 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2009. С. 39–41. <http://surl.li/fceka>.

18. Загальна теорія держави та права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків : Право, 2011. 584 с.
19. Нікітенко Л. О. Зміст механізму забезпечення конституційного права на підприємницьку діяльність. Правничий часопис Донецького національного університету. № 1 (25). С. 249-254. <http://pravoznaves.com.ua/period/article/2817/>.
20. Ярмол Л. В. Юридичний механізм забезпечення прав людини в Україні: стан і напрями удосконалення. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/235768/234143>.
21. Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина. Вісник Конституційного Суду України. 2000. № 1. С. 68-83.
22. Савенко М. Д. Національна система правового захисту людини. Наукові записки НаУКМА. Т. 64 : Юридичні науки. 2007. С. 10-15. <http://surl.li/fcegw>.
23. Ієрусалімова І. О., Тимчик Г. С. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод осіб, яких визнано біженцями в Україні. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2013. Вип. 60. С. 128-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_60_22.
24. Лазур Я. В. Забезпечення прав і свобод громадян у сфері публічного управління : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Ярослав Володимирович Лазур. К., 2011. 40 с.
25. Сенчук І. І. Механізм захисту прав людини. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків : ХНУВС, 2019. С. 189-191.
26. Механізм захисту прав дитини. URL: <https://rda-hm.gov.ua/novini/mechanizmi-zahistu-prav-ditini/>.
27. Сірант М. М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2223/vnulpurn201582427.pdf>.
28. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 17 с.
29. Голікова Є., Дручек О. Юридичний механізм реалізації трудових прав працівників: поняття та мета. Європейські перспективи. 2012. № 4. Ч. 2. С. 130-134.
30. Гришко О. М. Механізм забезпечення прав людини в Україні. Правове регулювання економіки. 2017. № 16. С. 33-43. URL: <http://surl.li/fdgdtd>.
31. Бакірова І. О. Державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист та місце органів юстиції України у здійсненні правосуддя. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2007. № 7. С. 127-139. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9254.
32. Сидорчук Ю. М. Механізми захисту прав людини та громадянина: сутність і перспективи розвитку в Україні. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Вип. 682. С. 33-35.
33. Васьковська В. П. Механізм забезпечення прав людини на безпеку. Право України. 2005. № 9. С. 26.
34. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_19188.
35. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
36. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980. URL: <http://surl.li/ecypz>
37. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://cutt.ly/dMxh9aD>.
38. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <http://surl.li/mroo>.
39. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n46>.

40. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

41. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n4217>.

42. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

43. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>.

44. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. URL: <http://surl.li/eaauw>.

45. Про затвердження Порядку повернення до України позбавлених батьківського піклування дітей, які є громадянами України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 569. URL: <http://surl.li/cabpu>.

46. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751. URL: <https://cutt.ly/GMk7VYm>.

47. Про затвердження форми Заяви про призначення усіх видів соціальної допомоги, компенсацій та пільг»: Наказ Міністерства соціальної політики України від 21 квітня 2015 року № 441. URL: <https://cutt.ly/4MlmQUf>.

48. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 № 1256. URL: <http://surl.li/dcfzz>.

49. Принципи та положення Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої): роз'яснення Міністерства юстиції України від 20.04.2011. URL: <https://bit.ly/3uHn9NV>.

50. Щодо змін у законодавстві у зв'язку з ратифікацією Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої): роз'яснення Міністерства юстиції України від 14.04.2011. URL: <https://bit.ly/3J5E1BC>.

51. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 року № 3. URL: <http://surl.li/bpwfq>.

52. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми»: Узагальнення Верховного Суду України від 11.12.2008. URL: <http://surl.li/dchod>.

53. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 352 с.

54. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.

55. Kids Charity Fund. URL: <https://thecharity.ca/about-us/>.

56. 11 Organizations Offering Children's Rights Jobs. URL: <https://www.humanrightscareers.com/magazine/organisations-offering-childrens-rights-jobs>.

57. Joining Forces Alliance. URL: <https://www.sos-childrensvillages.org/news/ngos-call-for-action-on-childrens-rights>.

58. List of children's rights organizations. URL: <http://surl.li/fdqof>.

59. Декларація прав дитини: Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй від 20 листопада 1959 року. URL: <https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=331>

60. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей: Комітет міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 року. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>.

61. Навроцький О. О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : дис. докт. юрид. наук ... 12.00.07 / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2018. 472 с.

62. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1751. URL: <https://cutt.ly/GMk7VYm>

63. Денисенко М. П., Колос І. В. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством. Економіка та держава. 2006. № 7. С. 19–24.

64. Блудова С. В. Матеріально-технічна та фінансова складова адміністративної діяльності міліції щодо забезпечення екологічної безпеки. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2012. № 2. Т. 25 (64). С. 259–266.

SUMMARY

The main scientific approaches to the definition of the concepts “legal provision of the best interests of the child”, “mechanism of legal provision of the best interests of the child” are analyzed. The essence of the mechanism of legal provision of the best interests of the child is investigated. The characteristics of the structural elements of the mechanism are defined and provided, which are considered acts of international law and national legislation, subjects of law endowed with appropriate powers in the field of children’s rights (public authorities, international and non-governmental organizations), principles of ensuring the best interests of the child, guarantees (organizational and legal actions, activities, forms) and resources. The conclusion is made about the dynamism of the mechanism of legal provision of the best interests of the child, which is manifested in the constant development and interaction of its components.

Key words: child, best interests of the child, legal support of the rights of the child, mechanism of legal support, guarantees of the rights of the child, realization of the rights of the child, protection of the rights of the child, protection of the rights of the child.